

ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๕ เรื่อง ภาษาไทย ภาษาถิ่น
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ เรื่อง เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ
รายวิชาภาษาไทย รหัส ท๑๔๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ

ชีวิตของผู้คนในภาคเหนือหรือชาวล้านนา ผูกพันอยู่กับเสียงเพลงตลอดเวลาตั้งแต่ในวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว จนถึงวัยชรา เพลงพื้นบ้านภาคเหนือเป็นบทร้องมุขปาฐะ คิดคำร้องขึ้นด้วยปฏิภาณไหวพริบ ขับร้องได้ฟัง และจดจำ สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ เพลงพื้นบ้านภาคเหนือที่ยังเป็นที่รู้จัก และมีการร้องเล่นกันอยู่บางแห่งจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะกล่าวถึงในที่นี้มี ๓ ประเภท คือ

๑. เพลงสำหรับเด็ก

ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก และเพลงร้องเล่น พบว่า มีการร้องกันในจังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน

๑) เพลงกล่อมเด็ก ผู้ใหญ่ใช้ร้องขับกล่อมให้เด็กหลับ มักเรียกว่า เพลงอ้อ ซา ซา (ออกเสียงว่า อ้อ จา จา) ตามเสียงที่เอื้อนออกมาตอนขึ้นต้นเพลง เพื่อให้ เกิดความนุ่มนวล ชวนให้เด็กหลับไปได้ง่าย เนื้อเพลงมีลักษณะคำประพันธ์ที่ ไม่ตายตัว จำนวนคำและสัมผัสไม่เคร่งครัดเช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านอื่นๆ ส่วน ทำนองเป็นทำนองร่ำ (ฮ่ำ) โดยเอื้อนเสียงทอดยาวที่พยางค์สุดท้ายของวรรค และเปล่งเสียงขึ้นลง ตามระดับสูงต่ำ ของเสียงวรรณยุกต์

ตัวอย่าง

เพลงกล่อมเด็ก

อื้อ ซา ซา	หลับสองตาอย่าให้
แก้วแก่นไต้	แม่จ๊กอื้อซาซา
นายให้อยากกินชิ้น	บ่มีไฟไพหา
นายให้อยากกินปลา	บ่มีไฟไพสอน
มีเข้าเย็นสองสามก้อน	บ่อนแล้วลวดหลับไฟ

๒) เพลงร้องเล่น ได้แก่ เพลงสีกก้องกอ เป็นเพลงที่ใช้ร้องเล่นกับเด็ก โดยเฉพาะเด็กเล็กๆ เมื่อวางไว้บนหลังเท้าพ่อ และยกขาขึ้นลงตามจังหวะเพลง เพลงสีกจุงจา เป็นเพลงที่ร้องเมื่อไกวชิงช้าให้เด็กเล่น นอกจากนี้ มีเพลงที่เด็กร้องเล่นอื่นๆ เช่น เพลงฝนตกสุขสุข เพลงเกี่ยวหญ้าไซหญ้าปล้อง เพลงหมาหางกิด และเพลงสำหรับเล่นจ้ำจี้

ตัวอย่าง

เพลงร้องเล่น

สีกก้องกอ	บ่ล่ออ้อแอ้ง
บ่แคว้งสุก	ปลาตุกเน่า
หัวเข้าปม	หัวนมปิว
ปิดจะหลิว	ตกน้ำแม่ของ
ควายลงหนอง	ตะลุ่มพ่มพ่า

๒. เพลงจ้อย

จ้อยเป็นเพลงพื้นบ้านที่เกิดจากประเพณีการพบปะพูดคุยเกี่ยวพาราสีในตอนกลางคืน เรียกว่า "แอ้วสาว" ระหว่างที่หนุ่มๆ เดินไปเยี่ยมบ้านสาวที่ตนหมายปองเอาไว้ ก็เอื้อนเสียงร้องจ้อยเท่ากับเป็นการส่งสัญญาณให้สาวจำเสียงได้ด้วย การร้องเป็นการจำบทร้อง และทำนองสืบทอดกันมาโดยไม่ต้องฝึกหัด อาจมีดนตรีประกอบหรือไม่มีก็ได้

๓. เพลงขอ

เป็นเพลงพื้นบ้านภาคเหนือที่ชายหญิงขับร้องโต้ตอบกัน ผู้ร้องเพลงขอหรือขับขอ เรียกว่า ช่างขอ เริ่มจากร้องโต้ตอบกันเพียงสองคน ต่อมาพัฒนาเป็นวงหรือคณะ และรับจ้างเล่นในงานบุญ มีดนตรีประกอบ ได้แก่ ปี่ ซึ่ง และสะล้อ มีเนื้อร้องเข้ากับลักษณะของงานบุญนั้นๆ เช่น ขอเรียกขวัญ เป็นการทำขวัญนาค ขอถ้อง เป็นขอโต้ตอบเกี่ยวพาราสีกัน ขอเก็บนก เป็นบทชมธรรมชาติ ชมนกชมไม้ ขอว้อง เป็นขอบทสั้นๆ ใช้ร้องเล่น ขอเบ็ดเตล็ดเรื่องต่างๆ เช่น ขอแอม่าสาวปิ่นฝ้าย ขอเงี้ยวเกี่ยวสาว และขอที่เล่นเป็นเรื่องนิทาน เช่น น้อยใจยา เจ้าสุวัตร-นางบัวคำ และดาววิไก่อ้น้อย ส่วนทำนองที่ใช้ขับขอมีหลายทำนองตามความนิยมในแต่ละท้องถิ่น เช่น ทำนองขึ้นเชียงใหม่ จะปุ่ ขอเมืองน่าน ละม้ายเชียงแสน ขอพม่า และทำนองเงี้ยว